

і сей випадок не можна вже занадто суворо числити в догану полкови, де тільки декотрі міста та частина мешканців полкового міста, легкодушно підпавши намовам і спокусливим обіцянкам, пристали до зрадників. Обвинувачувати їх тим тяжше, що на чолі зрадників, харківських козаків, станула така особа, як Ів. Сірко..“ „Чи можна ж обвинувачувати козаків, зваблених такою особою?“ І далі: „хоча на жаль невелика частина мешканців Харківського полку і пристала до сієї ворохобні“. І ще: „Бунт Стенькі Разіна не минув цілком добре для полка“ (ст. 56—7—8).

Автор, не висяюючи самої події, не розглядаючи причин — чому Харківці бунтувались і чому Гетьманці бунтувались, обмежуєть ся такою наївною і ненауковою критикою сих визначних подій в житю Слобідських полків... Від сих розумовань віє духом підручників Іловайського...

Хоча в розгляданім випуску надруковано не всю працю д. Альбовського, лише першу частину, але ми дозволимо собі висловити про неї свій осуд.

Ми анї трохи не думаємо маловажити значіння компілятивних праць, навпаки, для Росії вони мають величезне просвітне значінне. Для історії Слобідщини досі бракувало таких праць, але на жаль треба сказати, що і тепер їх бракує, по виданню праці д. Альбовського. В компілятивній праці більш як де инде вимагаєть ся не просте констатованне фактів, але правильне, наукове, критичне і разом з тим популярне вясненне подій історичного життя. Тоді така праця буде дійсно відповідати свому призначінню. Такі ж розумовання, як наведені висше, не можуть вважати ся науковим вясненнем історичних подій і з'явищ. Коли ж автор гадає собі, що наукове, критичне вясненне не буде зрозумілим для „ширшої“ публіки — для неї ж очевидячки і призначувалась ся праця, — то він сильно помиляєть ся. Кожну річ можна зробити зрозумілою, але ж треба уміти зробити се. *Е. Р—ва.*

Sprawozdania komisji do badania historyi sztuki w Polsce, том V (4 випуски), Краків, 1896, ст. 255 + CLXXIX + 21 табл., велике 4°.

Томи сего видавництва краківської академії виходять в зошитах і складають ся з двох частей: статей і справоздань з засідань комісії. Крім обговореної вже нами статі А. Ђльського про фабрику слущких поясів (Записки т. XVI) розділ I сего тома містить ще кілька більш або менш цікавих для нас статей, а то:

Ф. Востель подає Матеріяли до історії золотарства львівського в XVI і XVII в., доповнюючи працю Лозіньського про історію львівського золотарства до половини XVII в. Автор повторяє за Лозіньським історію спорів і процесів між золотарями львівськими та краківськими і люблинськими про конкуренцію і додає кілька документальних причинків. Далше вказує на те, що д. Лозіньський, користаючи з книг мійських, для того в монографії своїй поминув зовсім золотарів Русинів, Вірмен і Жидів, що не будучи католиками, не могли вони належати до цеху, або з причини, що мешкали на передмістях, справ ніяких в урядах мійських не провадили. В книгах іродських натомість д. Востель подибує часто матеріяли про майстрів нецехових, напр. спори золотарів передміських — „партачів“ з цехом; звідти подає він і три списи тих „партачів“: оден а р. 1598, і два з р. 1600, а далі на підставі книг іродських укладає хронологічний спис львівських золотарів, разом 90 імен, між ними 19 вже знаних з праці Лозіньського і самого автора з його справоздання з тоїж праці, отже цілком нових імен 79, як видно — багато Русинів. При декотрих іменах автор подає звістки документальні, з книг іродських, з яких видно, що були то зручні майстри, мали замовлення на різні роботи, переважно срібні, для польських магнатів.

Др. Фінкель подав випис з інвентаря замку в Жовкві з р. 1726, переважно про образи (с. 42—48).

В. Луцкевич подає досить многословний опис замку Гербурта під Добромишем. Зачинає довгим виводом назви „замок“, що буває, по словам его, невідповідно уживана, коли називають замком *grody królewskie, dwory szlacheckie, starościńskie* або *forlalicye*, що служили для охорони околичної людности підчас нападів Татар. Схарактеризовавши кожду категорію, подає дуже докладний архітектурний опис замку Гербурта і на підставі того опису і положеня замку причисляє его до „*fortalitiū*“. Замок, здасть ся авторови найімовірнішим, збудовано в другій половині XVI в. на ґрунтах старостинських; як припускає автор, будував его Ян Гербурт, хоч знов букви на щиті гербовім над брамою кажуть догадуватись, що фундатором був Щасний Гербурт каштелян перемиский 1560 р., а реставровав Ян Гербурт 1610. Сей прикрасив замок і переробив поверх передної его части на мешканє, але сталим мешканєм задля своєї оборонної конструкції замок Гербурта бути не міг: не було навіть місця на мешканє служби, на кухню Історія замку до половини XVII в. автору не знана, а вже р. 1789 був він руїною, бо тодішня власителька Тарнави дарувала ті руїни оо. Василянм добромильським на репарації монастиря. Не знати чи користали з того дару Василяне, хіба, як думає автор, розібрали часть окольної стіни, а в кінци уряд камеральний заперечив їм того права і взяв в своє володінє руїни.

Ф. Бостель подає деякі матеріали до історії львівського малярства. На вступі зазначає, що хоча́й д. Раствавецкий в своїй праці „Словар малярів польських“ приніс значний матеріал до тої історії, а цінні причинки подав в „справозданях до історії штуки в Польщі“ Лозіньский, то однак всі ті факти не сягають далі XVII, XVI віку, лиш деякі подробиці сягають і в XV в., тим часом малярство руске процвітало вже в XIV в., коли Ягайло поручав руским малярам мальованє костелів на Вавелю і Лисій Горі. Що до львівського малярства, каже автор, маємо дуже скупі відомости, і так не знати навіть докладно, коли цех малярський засновано. Автор наводить кілька документів до него, з них оден — грамота єпископа львівського Яна Соліковського з р. 1596 відлучає католиків малярів від Русинів і Вірмен, иньший — грамота фундаційна короля Жигмонта III надана (перед 1596 р.) маляреви Янови Шванковскому, котрого і належить уважати фундатором цеху малярського у Львові. Числа майстрів малярських кожного року також не можна докладно означити, лиш з висоти податку, що складав цех малярський, можна припускати, що на пр. р. 1598 було майстрів 8, а товаришів 42. Крім цехових малярів були ще не приналежні до цеху; ті мешкали на передмістю (на Підзамчу) і звались партачами. Єсть спис тих малярів з р. 1600, де вчислено 11 імен — самих Русинів. Крім числа і імен нічого більше про них автор сказати не може, бо книги ґродські, де молагоджували свої справи передміські малярі, нічого про їх здібности або заслуги в штуці не кажуть. На підставі книг ґродських укладає автор реєстр передміських малярів, почавши з р. 1387, 50 майстрів, при кождім подаючи виписки з книг ґродських. Найбільше подробиць додано при імені Гриня Івановича, з них виходить, що крім малярства Гринь знав і штуку друкарську і ґравюру і прославив ся головню яко друкар. В реєстрі вчислена також одна малярка Варвара під р. 1611.

На підставі нотат А. Ремера подає проф. М. Соколовский деякі відомости про фабрики поясів золотистих, уживаних до давнього строю. Передовсім згадує про фабрику слуцку, однак відомости подані тут показують ся (як видно з пізнійшої статі А. Єльського, написаної на підставі документів) баламутними. Належить лиш згадати, що А. Ремер подає рисунки знаків фабрики слуцкої (звичайно руских — Лео Мажарский, Въ градѣ Слуцкѣ, в кількох варіантах, або латинських — F. S.), як також і кілька фотографічних образків самих поясів. Дальше вчислені иньші фабрики поясів, разом 15, з котрих фабрика Яна Марковича (як думає автор — у Львові) мала би бути найстаршою, судячи по написи на шовковім поясі з тої фабрики: Fe. Jan Markonowicz anno 1701, але чи вона була як раз у Львові, цілком не знати. Ширша відомість подана про фабрику краківську Францішка Масловського; иньші фабрики були

в Кобилці (коло Варшави), в Городні, в Несьвіжу (ся дуже непевна), в Шідліцу (коло Гданьска), в Пшеворску, в Држевіци, в Соколові (губ. сідлецька), Рожані (повіт слонимський), в Куткорі, Межибожі, Угнові і Жмигроді. Взагалі всі відомості досить непевні і неясні.

Статя В. Луцкевича „Поліхромія деревляного костела в Дембнім під Новим Таріом“ інтересна тим, що, як видно з доданого рисунку, костел сей зверхним своїм видом подібний до наших деревляних церков, а поліхромічна орнаментика має багато подібного з византийським стилем.

М. Берзон говорить про „давніші божниці (жидівські) деревляні в Польщі“. Між иньшими згадує коротко про деревляну божницю в Острополи, дає ширшу опись старої божниці, також деревляної, в Заблудові і подає в неї ілюстрації. Вона дійсно дуже оригінальна і пригадує деревляні, галицькі церкви, є де що подібне і в орнаменті. Коли була вона збудована, не міг автор дослідити, але найшов в старій хроніці жидівської громади заблудівської нотатку, де сказано, що божниця була розширювана 1646 р.; міркуючи з її зверхного вигляду автор догадує ся, що була вона будована під впливом християнських будівничих.

Друга частина тома — протоколи засідань комісії містить в собі короткий зміст ненадрукованих в цілості рефератів. Нотуємо ті з них, що належать до нашої території. І так:

Д. Луцкевич (с. 17) в справозданю з прогульки в околиці Кросна, Сянока і Добромиля згадує загально про видні сліди роботи львівських майстрів почавши від Риманова на схід, дальше про церков в Ляшках мурованих, коло Хирова (церков перероблена з костела містить цінні предмети в стилю ренесансу), про замок і монастир василиянський в Добромилю.

Д. Лозіньський (с. 47) подає відомість про малярів львівських XVII в.; найбільше інтересні єму були імена малярів руских з причини великого числа артистичних праць, розкинутих по церквах як н. пр. в Богородчанах, Рогатині, в церкві св. П'ятиць у Львові. Подає тут реєстр звиш 30 імен малярів-Русинів, однак лиш на двох з них звертає особливу увагу, а то на Федора Сенковича, що малював плащенницю і іконостас в церкві Ставропігійській у Львові і Миколая Мораховського Петраховича, що малював також іконостас ставропігійській після того, як згорів попередній, мальований Сенковичем. З поводу сего реферату комісія ухвалила зайнятись описанем старинностей міста Львова з особливою увагою на старорускі образи.

А. Чоловський подав кілька історичних відомостей про замок в Збаражі (ст. 49) і витяг з інвентаря замку в Бережанах з р. 1762 (ст. 51).

В. Лозінський (ст. 50) подає кілька рисунків орнаментики з латинської катедри в Перемшлц.

Ю. Захаревич і п. Лозінський (ст. 63 і 66) констатують, що пам'ятник Острожских в Тарнові і пам'ятники Сенявских в Бережанах робив той самий різьбар — Ян Пфістер в Вроцлава.

Ф. Бостель (ст. 64) подає кілька подробиць до історії будівництва львівського з XIV—XVII в.; вчисляє 10 будівничих, самих Німців або Вірмен, подає записки про різьбарів львівських від XVI до половини XVII в.; вкінці надруковано два привілеї, оден короля Августа III для ритовника і друкаря львівського Івана Филиповича, другий короля Станіслава Августа для Петра Полейовского, архитекта.

А. Петрушевич (ст. 66) звертає увагу комісії на деякі цінні пам'ятники будівництва, як церков в Спасі і архимандрія в Угневі з XV або XVI в.

М. Ковальчук (ст. 66) здає справу з дослідів своїх над церквою в Посаді Риботицькій під Добромилом, а низше на ст. 78 - 80 подає її докладну опись з ілюстраціями; він зазначає, що будова ся має незаслужений розголос, бо хотяй плян її вказує на готику, та в виконаню не видно стильової консеквенції. В дискусії над сим предметом підніс д. Чоловский, що була се церков арияньска, а Скроховский пригадує ще одну церков в Вишничу в зле виконанім готицкім стилю збудовану з риняків.

Д. Скроховский (ст. 66) подає відомість про церков в Верхраті в величавим іконостасом і різьбленими дверми від сакристії і гарні образи в недалекій капличці в лісі.

І. Шараневич (с. 66) звертає увагу на інтересні двері іконостасу в Грибовицької церкви в музею ставропігійським. В дискусії звершено також увагу на готицкый костел Бернардинів у Львові, на портрет Володислава Опольского, срібну тацу в церкві св. Юра у Львові, а також на срібну оправу евангелія місцевої роботи в церкві в Тернополи.

В. Лозінський (ст. 66) подає цікаві відомости про львівських вишивачів (гафтярів): ремісники сі творили осібний цех, завязаний 1658 р., переважно з Русинів і Вірмен. Статут цеху обіймав сих ремісників і з околиці Львова на 30 миль; з I арт. сего статута видно, що вироблювали вони: сайдаки, похви, тебінки, шавлуки, „плати“ на шкірі або аксаміті, а також роботи артистичні для церков і костелів. Д. Лозінський згадує також про виріб наметів у Львові — сим ремеслом займались Жиди.

Ф. Бостель (ст. 77) подає відомости про Жидів золотарів XVIII в. у Львові і вчисляє їх імена. На підставі інвентарів жидівських з 1765 р.

дає він числа Жидів золотарів і по інших містах східної Галичини та підносить велике замиловане Жидів до сего ремесла, бо коли золотарів було 185, то в інших артистичних ремеслах лише по одному, по двох.

М. Ковальчук (ст. 80) подає опис і рисунок церкви (укріпленої, як і церков в Посаді Риботицькій) в Залужу, коло Збаража, а далі короткий опис, також з рисунком, замку Збараского, збудованого по проєкту Скамоці, однак не вповні переведенім, Криштофом Збаражским.

Ф. Бостель (ст. 81) додає дещо до відомостей Лозьнянського про вишивачів на Русі, а то про бродських, де їх знайшов аж 9. Се значне число вишивачів толкує д. Бостель істнованєм в Бродях фабрики орієнтальних матерій і килимів, що мав заложити Ст. Конєцпольський.

Далі подає він же (ст. 82) кілька відомостей про золотарство і малярство в Перемишли. З книг мійських перемиских, переглянутих на борзі, подав д. Бостель зміст статуту полученого цеху малярского, золотарского і ліварского а далі реєстр золотарів, де є багато Русинів, а також короткий реєстр малярів перемиских, і звертає увагу на старі образи різного змісту в бібліотекі капітули рускої в Перемишли, як імовірно роботу тих давних малярів.

М. Берзон (ст. 87) подає відомість про муровану і укріплену божницю в Луцку в стилі італійского ренесансу, а також залучає два привілеї короля Жигмонта III, оден на будоване мурованої божниці в Луцку з умовою, щоб була вона заразом твердинею, другий на її докінчене; додучено рисунок.

М. Соколовський (ст. 97) подає з поводу праці Дітріхсона кілька уваг про будову деревляних церков на Русі.

Д. Ребчинський (ст. 100) представив годинник столовий XVII в. роботи Павла Доброштанского в Підгорцях.

М. Ковальчук (ст. 100—101) говорить про божницю, костел і церков в Лешневі коло Бродів. В дискусії згадав д. Фінкель про божницю тернопільську.

Ф. Бостель (ст. 101) подав відомість про фабрику поясів перських в Станиславові. Навязуючи до того подав д. Чоловський незвану подробицю про фабрику шовків в Бродях, з чого видно, що Конєцпольський спровадив майстрів з Іланьска і Голяндії.

А. Петрушевич (ст. 101) представив різьблений з кости слоневої хрестик, на думку референта — з XI в. Ширше застановив ся над ним д. Соколовський (ст. 104), кладучи на X або найдаліше на початок XI в. і підносячи велику вартість сеї різьби.

В. Луцкевич (ст. 102) подає відомість про написи рускі на фрагментах кам'яних в Красноставу.

В. Лозіньський (ст. 130) відчитав реферат про відливарні львівські, де каже, що Львів славився своїми відливарями, а особливо прославився відливанем гармат Гануш Сворч. Додано кілька рисунків гармат львівських XVII в.

Д. Ребчинський (ст. 133) представив старинну палицю, різблену (в промисловім музею у Львові); на його думку має се бути палиця судейска.

Г—а.

Христофор (Сулима), первый епископъ слободско-украинскій и харьковскій. Прот. Н. А. Лашенкова, Харків, 1895, стор. 286 (Відбитка з Харьковского Сборника 1893—95 р.).

Ся широка праця, як завважає сам автор, має служити лишень матеріалом до історії перших десяти років Слобідської єпархії, заснованої р. 1799. Щоб так сказати — тжанкою задля групування сих матеріялів служить біографія першого єпископа слободського — Христофора Сулими, властиво час перебування його у Харкові (1799—1813).

Родом був Сулима з козацької старшини: батько його, Семен Іванович, був переяславським полковником. Харитон (мирське ймення Христофора) Семенович служив, по досить певним відомостям, спершу в війську, а потім вступив учнем до київської духовної академії, де р. 1765 й постриг ся у ченці. Дякуючи старанням сильних на той час людей — Завадовського, Румянцева й особливо Безбородька, Христофора висвячено на архимандрита (р. 1789) й дано Гамаліївський Харлампіїв монастир. Р. 1794 його послано за ректора до чернігівської семінарії, р. 1798 вже висвячено на єпископа і послано до Феодосії вікарієм, а за рік переведено на слобідсько-українську єпархію. Прот. Лашенков дійсно подає з того архівного матеріялу, що мав під руками, силу фактів, що ілюструють собою повільне формовання та розвиток управи новозаснованої єпархії. Такі події життя нової єпархії, як заснування консисторії, духовних правлінь, обписав автор документально та широко, не проминув навіть біографій осіб, що брали більш чи менш діяльну участь в роботах Христофора.

Р. 1805 трапилась подія, що лишила слід не тільки в життю Харкова, але взагалі України, розуміємо заснування університету. Христофор у цьому ділі брав велику участь. 20 ліпших учнів харківського колегіума він відступив, аби скласти перший курс в університеті; крім того він виклопотав право приватного слухання медичних лекцій учням колегіума в університеті й тим запобіг закриттю цього факультету задля браку слухачів. Просвітні заходи Христофора не стали на цьому. Він наказав духовенству (р. 1805) засновати так звані „потні“ школи, що